

Mislim, da sem Fieso osvetlil. Na druga imena tam okoli pa hočem opozoriti strokovnjake in jim namigniti razlago. Nad Fiesom je razrita reber Arse. Kaj je to, nihče ne ve. Morda so Raze (razpoka), morda isto kot istrska Raša. — Široko hrbtišče proti Piranu se imenuje Magaron. Z drznim skokom v sivo davnino sem pomislil, da so Piran ustanovili Grki z jonskih otokov, ki so na višini postavili svetišče, svoj mégaron. — Nad zalivom se širi do Strunjana zemljišče, ki mu pravijo Luzán. Če pomislimo, da so Italijani prevzemali poimenovanje tudi po stanovalcih (Duttogliano, Renziano, Trebiciano, Antignano za slovensko Dutovlje, Renče, Trebče, Tinje), se tudi tu nehote spomnimo Luč in navežemo Strugnano na Struge. — Hrib na potu med Strunjanom in Portorožem se imenuje Valletta. Ker nikakor ne gre za dolino, moremo pomisliti na slovenski val, pre-val.

Ker smo že prišli do Portoroža, bi omenil, da ga do 1890 sploh ni bilo. Prej so tako rekli samo kraju, kjer je zdaj ladjedelnica. Tam je bil majhen zaliv, kamor so se zatekale ladjice, če so iskale zavetja. Kjer je sedaj Portorož, so takrat delali (v edini hiši za današnjim hotelom Palace) sodo. Tam so pozneje uredili kopeli z blatom za revmatične avstrijske častnike. Saj je morebiti bolj za šalo, a povedati moram, da sem pomislil na ime Področ in se spomnil obeh zaselkov Bódrež na podobnem razitem zemljišču. — Klancu nad portoroško pošto so pravili Piagio. Ital. piaggia zanj ni prav prikladna, mi je že bolj všeč slov. plaz za strmo brežino, nastalo po usadu. — Nad Lucijo so po širokih rebreh hiše, ki jim skupno pravijo Kampolín. Ker se ital. campo (polje) prav nič ne prilega, še manj pa dvojna manjšalnica za raztegnjeno ozemlje, sem rajši pomislil na naše Kompolje, Kampolje.

Tako smo pregledali nekaj krajevnih in ledinskih imen v našem primorju. Žal nimam pri roki pripomočkov, a kdor bi se hotel s tem ukvarjati, bi našel marsikaj uporabnega v piranski študijski knjižnici. Karakteristika zemljišča pa podatki o naseljevanju bi ob etimologiji jamčili za uspeh.

Vinko Gaberski

GRILLPARZERJEVA SAPPHO IN PREŠEREN

Pisati nameravam o vplivu, ki so ga imela na Prešerna nekatera dela nemških pesnikov Goetheja (1749—1832) in Grillparzerja (1791—1872); oba sta bila v Prešernovem času na višku svoje slave. Za uvod naj navedem Grillparzerjevo izjavo o silnem vtisu, ki ga večkrat napravi pesnik na drugega, duševno mu sorodnega pesnika. Sedemnajstletni Grillparzer je zapisal v svoj dnevnik: »Nur der Dichter kann den Dichter verstehen!« Če torej samo pesnik razume pesnika, je razumljivo, da bo človeka, ki čuti v sebi pesniški poklic, prav posebno zgrabilo delo, ki se ukvarja z usodo pesnikovo. Tako je devetnajstletnega Grillparzerja do dna pretresla Goethejeva drama o pesniku Tassu. Grillparzer je to delo doživljal tako, kakor da je napisano — o njem samem, kakor piše v svojem dnevniku (20. junij 1810). In sedem let pozneje (1817) je sam pod silnim Goethejevim vplivom napisal tragedijo iz življenja pesnice Sapfe, ki so jo v Prešernovem času z velikim uspehom igrali zlasti po dunajskih odrih.

Kratka vsebina žaloigre o Sapfi — prvi nam znani ženski, ki se je proslavila kot pesnica — naj pokaže, zakaj je to delo šestindvajsetletnega Dunajčana šlo Prešernu tako do srca.

Na otoku Lesbu živi pesnica Sapfo, vsa vdana svojemu poklicu v službi Muz, kar ji pomeni glavno vsebino mladega življenja. Udeležila se je grških narodnih iger v Olimpiji, kjer je dosegla največjo čast: zmagala je v tekmi pesnikov. Prav tačas, ko jo je navdušeno ljudstvo pozdravljajo kot zmagovalko, je spoznala mladega Tračana Faona, ki jo je dotlej poznal samo iz njenih pesmi in se je za neznano pesnico tako navdušil, da je predvsem zaradi nje prišel v Olimpijo. Sapfo si je izvolila tega mladeniča »v polnosti mladosti«, »ki so ga krasili najlepši cveti tega življenja«, za moža in upala, da bo ob njegovi strani lahko zamenjala pesniški lov, ki »mrzel, brez sadu in brez vonja tišči glavo«, z mirto (s srečno zakonsko zvezo), češ »živeti je vendar najvišji cilj življenja«. Pa se je bridko zmotila. Faon je bil na pol divjak, obdarovan sicer z vsemi darovi, ki jih dajo bogovi tistemu, »ki so ga določili za polno uživanje življenja«, a za umsko in nravno veličino pesnice ni imel nikakega razumevanja in se je takoj po prihodu na otok oklenil preproste in ljubke Melite, Sapfine sužnje. Nastal je seveda spor in Faon je z Melito pobegnil z otoka. Sapfini sužnji so ju ujeli in privedli nazaj; pesnica jima je odpustila, a živeti po tolikem razočaranju ni več mogla. »Iskala sem tebe in našla sem sebe!«

pravi Faonu. Spoznala je, da mora tisti, ki so ga bogovi izbrali za svojo službo, za službo Muzam, ostati svojemu poklicu zvest, čeprav se mora zaradi tega odreči sreči, ki je sicer dostopna povprečnemu zemljanu. V pretresljivi molitvi se zahvali bogovom za vse, kar so ji dali — pesniški dar in nesmrtno slavo — in za vse, kar so ji odrekli — zakonsko srečo — prosi jih, naj jo vzamejo k sebi, in se vrže v morske valove. Tragedija se končuje z značilnimi besedami njenega zvestega služabnika: »Es war auf Erden ihre Heimat nicht. / Sie ist zurückgekehret zu den Ihren.«

Sappho je torej drama o tragiki pesniškega poklica in Prešeren je marsikje v njej gledal svoj lastno usodo, »bridko spoznanje...«, da je za srečo pesniškega poklica treba žrtvovati osebno srečo« (Slodnjak v SBL 552). Zato ga je tako pretresla. Kakor Sapfo je prišel tudi Prešeren do prepričanja, da mora kot pesnik živeti samo svojemu poklicu in da mu ni namenjena sreča na zemlji: Stanu se svojega spomni, trpi brez miru! Pokopal je ves up na zemlji sreče in morila ga je zavest, da prav tako kakor nekdanji druid tudi on ne more uživati sreče zakona. Kakor Sapfo blagruje tiste, ki jim je dano zamenjati lovor z mirto. Sonet *An eine junge Dichterin*, posvečen šestnajstletni Lujizi Crobathovi (L. Pesjakovi), ki se je poskušala v pesnjenju, nam zveni polneje, če upoštevamo, da je bil napisan pod vtisom žaloigre o prvi pesnici.

Stiri mesta v tem sonetu spominjajo ne samo po vsebini, temveč celo po besedi na Grillparzerjevo Sappho.

1. Oba pesnika govorita o zamenjavi lovora z mirto. Prešeren: »Dir winkt der Liebe Pfad, bestreut mit Rosen, / Der Myrthenkranz der harret deiner.« Grillparzer: »An seiner Seite werd' ich unter euch / Ein einfach stilles Hirtenleben führen, / Den Lorbeer mit der Myrte gern vertauschend« (I, 93—95).

2. Prešernov sonet se konča z označbo lovorovega venca, da je »brez veselja«: »lange / Nicht nach dem Lorbeerreis, dem freudenlosen!« Obširneje je isto rekel o lovoru Grillparzer: »Umsonst nicht hat zum Schmuck der Musen Chor / Den unfruchtbaren Lorbeer sich erwählt, / Kalt, frucht- und duftlos drücket er das Haupt« (I, 271—273).

3. Če pravi Prešeren, da tistemu, ki ga notranje navdihnjenje žene v pesništvo, ne ostane nobena izbira (»Dann ist dir wahrlich keine Wahl geblieben«), je tudi za to mesto nekaj razlage pri Grillparzerju: »Wen Götter sich zum Eigentum erlesen, / Geselle sich zu Erdenbürgern nicht! / Der Menschen und der Überird'schen Los, / Es mischt sich nimmer in demselben Becher. / Von beiden Welten eine musst du wählen, / Hast du gewählt, dann ist kein Rücktritt mehr« (III, 157—131).

4. Oba pesnika gledata v pesniškem poklicu božjo zahtevo (Grillparzer: Götter, Prešeren: vom inner'n Gott) in oba zahtevata brezpogojno pokorščino poklicu (oba imata značilno besedo »musst«).

Posmrtnica Čopu in Sappho. Tudi takrat, ko je Prešeren zapel morebiti svojo najlepšo umetnino, kakor imenuje Slodnjak (SBL 541) posmrtnico *Dem Andenken des Matthias Čop*, je bolj ali manj zavestno zvenela v njem Sapphina poslovice od življenja z molitvijo k bogovom: Vollendet hab' ich, was ihr mir geboten, / Darum versagt mir nicht den letzten Lohn! / Die euch gehören, kennen nicht die Schwäche, / Der Krankheit Natter kriecht sie nicht hinan, / In voller Kraft, in ihres Daseins Blüte / Nehmt ihr sie rasch hinauf in eure Wohnung — / Gönnst mir ein gleiches, kronenwertes Los! (5. dejanje, 460—466). Kajti tudi Čopa blagruje Prešeren, da je umrl mlad, kakor umira tisti, »den die Himmelsmächte lieben« (Grillparzer: »die euch gehören«), brez bolezni, v polni moči: »Du schiedest von der Welt begeistrungstrunken, / In voller Kraft.« Izraz »in voller Kraft« v obeh pesnitvah pač ni samo naključje.

Primeri Čopove smrti s Sapphino se je Prešernu vsiljevala že zaradi tega, ker sta oba našla smrt v valovih.

Če pravi Grillparzer o Sapfi, da zanjo ni bilo sreče na zemlji (»es war auf Erden ihre Heimat nicht«), ugotavlja Prešeren isto glede Čopa (in sebe): Ich weiss, du standest einsam, unbeglückt, / Dass dir, wie mir, kein Glück war hier beschieden.

Zadnji verz tragedije izgovarja Sappfin zvesti služabnik s povzdignjenimi rokami kakor pri molitvi: Sie ist zurückgekehret zu den Ihren. Te besede mečejo milo luč na vse prestano trpljenje in v tem tako živo spominjajo na sklepi verz Schillerjeve Die Jungfrau von Orleans: Kurz ist der Schmerz, und ewig ist die Freude, da se mi vsiljuje misel, da je tukaj na Grillparzerja vplival Schiller. Dokler namreč Grillparzer ni dozorel za razumevanje Goetheja, je bil Schiller njegov ideal.

Sappho se torej konča z izrazom vere v posmrtno življenje (kakor Schillerjeva Die Jungfrau von Orleans). Isto vero izraža Prešeren, čeprav z izrazi panteistične filozofije, ki sta jo s Čopom proučevala: Čop se je vrnil k Praluči in k tistim, ki jo uživajo: Der Weltgeist sandte aus der lichten Halle, / Dich abzurufen zu des Lichts Genossen, / Den Genius ab; im hellesten Krystalle / Der reinsten Woge löschst' er aus den Funken, / Auf dass er rein zurück zum Urlicht walle. Šli bi morebiti predalet, če bi hoteli v izrazu zurückwallen zum Urlicht gledati paralelo k zurückkehren zu den Ihren. Zveza je mogoča, a ni nujna.

Ce naj kratko rekapituliram, vidim torej med posmrtnico Čopu in med tragedijo o Sappfi podobnost v glavnem v dveh stvareh: 1. oba pesnika sta umrla mlada, v polni moči kot ljubljenca bogov; 2. na zemlji nista našla sreče in sta odšla v boljše življenje.

Prva gazela in Sappho. Do nepričakovanih zaključkov me je privedla primerjava verzov, kjer govori Sapfo o svoji nesmrtnosti, s Prešernovo *prvo gazelo*. Ko se pesnica poslavlja od življenja, se zahvaljuje bogovom: »Ihr habt mit Sieg dies schwache Haupt gekrönt / Und ausgesät in weitentfernte Lande / Der Dichtrin Ruhm, Saat für die Ewigkeit! / Es tönt mein goldnes Lied von fremden Zungen / Und mit der Erde nur wird Sappho untergehn (5. dejanje, 448—452).

Zvezo med temi verzji in prvo gazelo vidim v naslednjem:

1. Sapfo napoveduje tu svojo nesmrtnost, in sicer v zelo samozavestnih besedah. (Po besedah govori Sapfo samo o nesmrtnosti svojega imena: mit der Erde nur wird Sappho untergehn, s čimer je seveda mišljena njena pesem.) Prešeren je storil to v skromnejši obliki in govoril predvsem o nesmrtnosti njenega imena, čeprav bo seveda z njenim imenom slovelo tudi njegovo, kakor je dodal v sonetnem vencu. Ne moremo reči, da bi bil Prešeren napovedal svojo nesmrtnost samo pod Grillparzerjevim vplivom. Saj je morebiti bral že na gimnaziji pri pouku latinščine, kako pojeta na primer Ovid in zlasti Horac o nesmrtnosti svojih pesmi. Primerjava kaže samo, da je bral Prešeren napoved pesniške nesmrtnosti pri Grillparzerju (ali: tudi pri Grillparzerju, in sicer v dobi, ko se je že sam čutil pesnika in mu je šla teža in slava pesniškega poklica živo do srca. Neposredni povod, da je Prešeren že tako mlad zapel o večnosti svoje pesmi, mu je lahko dala prav Sappho, katere močni vpliv nanj se da tudi drugod ugotoviti.

2. Sapfo pravi, da je njena pesem *zlata*, kar pomeni pač dragocena, lepa kakor zlato. Videli smo, da je Prešeren včasih jemal posamezne izraze iz Grillparzerja *dobesedno*. Ali niso »zlate črke« najboljši naravno razloženi s tem, da iz njih zveni Grillparzerjev »goldnes Lied«? Za prešernoslovje je važno, kako razlagamo *zlate črke*. Če namreč sprejmemo njih izvor v Grillparzerju kot najpreprostejšo in najverjetnejšo razlago, bi bila s tem končana debata o pomenu »zlatih črk na posodi gazel«. Moj prijatelj dr. Josip Puntar je razlagal *zlate črke*, da pomeni zlat sveto število sedem, *zlate črke* pa sedmero črk v Julijinem imenu Primitz. V tem je ugovarjal Zigonu, ki ne jemlje ne besede »zlate« in ne »črke« dobesedno, ampak mu *zlate črke* pomenijo toliko kot »v lepoto bogatih, ko zlato žarečih verzih«, »črke« pa izrazilno znamenje nasploh, na primer verz, beseda itd. (glej Puntar, *Gazele v DiS 1921*, zlasti str. 48; primerjava z Grillparzerjem govori torej za Zigonovo preprostejšo in naravnejšo razlago).

3. Pri branju prve gazele me je vedno zelo motil izraz *posoda* za pesem, dokler mi ni postalo jasno, od kod je Prešeren vzel to nenavadno metaforo: iz svetopisemskega poročila o spreobrnjenju Savla v Pavla (Apostolska dela 9, 15). Tedaj je rekel Gospod v prikazni Ananiji o Savlu (citiram po vulgati): »Dixit autem ad eum Dominus: Vade, quoniam vas electionis est mihi, ut portet nomen meum coram gentibus et regibus et filiis Israel.« Ta *vas electionis* je prevedel že Dalmatin z »ena isvolena pofsoda« in to so obdržali vsi poznejši slovenski prevodi (Japelj; Wolf in Krek) do najnovejših dni. Šele Jerč, Pečjak in Snoj so se vrnili na grški izvornik, ki ima za »vas electionis« *σκεῦος ἐκλογῆς* in so *σκεῦος* (obleka, oprava, v svetopisemski grščini tudi *posoda*, orodje) primerneje prevedli z »orodje«, tako da se sedanji prevod glasi: Gospod pa mu je rekel: »Pojdi, zakaj on mi je orodje, ki sem ga izvolil, da ponese moje ime pred pogane in kralje in sinove Izraelove.«

Kdor bi torej poznal samo današnje slovensko besedilo svetega pisma, bi si Prešernovo »posodo« težko razlagal.

Zvezo med navedenim besedilom iz biblije in prvo gazelo vidim v tehle treh točkah: 1. obakrat imamo nenavadni, presenetljivi izraz »posoda«, 2. ta posoda bo obakrat nosila ime (Gospodovo, izvoljenkino) med svet. Ime je obakrat mišljeno

metonimično: nauk Gospodov, slava izvoljenke; 3. obakrat sta uporabljena izraza »gospod« in »ponesti«.

Prešeren je najrajši bral biblijo v latinskem jeziku. Takole pripoveduje o njem njegova sestra Lenka: »Rekel mi je namreč, ko je v Kranju v postelji ležal: Jaz zadnje čase le sv. pismo berem... Najlože mi je v latinskem jeziku« (Mladika 1932, 428). To potrjuje tudi Zapuščinski akt Prešernov, ki navaja med pesnikovimi knjigami tudi sveto pismo nove zaveze v latinskem jeziku.

V prvi gazeli imamo torej reminiscence iz biblije in iz Sappho. Savel-Pavel bo ponesel Gospodovo ime med tuje narode, Sapphina pesem se bo pa glasila tudi v daljnih deželah in v tujih jezikih (von fremden Zungen). V obeh primerih bo »ime« prekoračilo meje ožje domovine.

Sappho in sonet o Vrbi. Za konec sem si prihranil tisto mesto iz Grillparzerjeve drame, ki me je najbolj presenetilo: Sappho je namreč vplivala na misli in mestoma celo na besede *soneta o Vrbi*. V 5. prizoru prvega dejanja primerja Sappho trpke darove, ki jih ima sama od bogov: nerodovitni lovor brez sadu in brez vonja, z bogastvom, s katerim je Faon obdarjen za polno uživanje življenja (lepota, pogum, odločnost, veselje do življenja); gleda na prepad, ki zija med njo in njim, in obžaluje, da jo je lovor iztrgal iz tihe domače sreče: Da steh' ich an dem Rand der weiten Kluft, / Die zwischen ihm und mir verschlingend gähnt; / Ich seh' das goldne Land herüber winken, / Mein Aug' erreicht es, aber nicht mein Fuss! — / Weh dem, den aus der Seinen stillen Kreise / Des Ruhms, der Ehrsucht eitler Schatten lockt! / Ein wild bewegtes Meer durchschiffet er / Auf leichtgefügten Kahn. Da grünt kein Baum, / Da sprosset keine Saat und keine Blume, / Ringsum die graue Unermesslichkeit. / Von Ferne nur sieht er die heitre Küste / Und, mit der Wogen Brandung dumpf vermengt, / Tönt ihm die Stimme seiner Lieben zu. / Besinnt er endlich sich und kehrt zurück / Und sucht der Heimat leichtverlassne Fluren, / Da ist kein Lenz mehr, ach! und keine Blume, / Nur dürre Blätter rauschen um ihn her!

Primerjava teh verzov s sonetom o Vrbi nam pokaže tole: srečna, draga vas domača je pri Sapfi »tíhi krog svojcev«, iz domače hiše je Prešerna speljala uka žeja, pesnico sta pa zvabila slava in častihlepje; obe vabi imata to skupnost, da sta goljufivi, da sta prazna in puhla senca; Sappfo jadra po divje razburkanem morju v rahlo zbitem čolnu, Prešeren pa se zamišlja, kako bi mirno plavala njegova barka; oba vidita, da se to, kar se je zgodilo, ne more več popraviti. (»Najhuje ga je pa bolela zavest, da nima za vaško, urejeno življenje ne dušnih ne gmotnih pogojev več.« pravi Slodnjak v razlagi soneta v SBL 533.)

Reminiscenc bi bilo torej pet: 1. srečna vas domača — tíhi krog svojcev; 2. uka žeja — slava in častihlepje; 3. goljufiva kača — praznost in puhlost slave; 4. mirno plavajoča barka — slaboten čolnič na razburkanem morju; 5. vrnitve ni.

Prešeren kot obiskovalec gledališča. Tako sem skušal pokazati, da se kaže vpliv Grillparzerjeve drame na Prešerna v štirih pesmih: pri sonetu na Crobathovo Lujizo, pri elegiji ob Čopovi smrti, pri prvi gazeli in pri sonetu o Vrbi; opazljiv je torej skozi dobo kakih dvanajstih let (od 1832 do 1. julija 1844, ko je izšel sonet An eine junge Dichterin). Prešeren je torej bral ali gledal Sappho še pred vrhom svojega pesniškega ustvarjanja. Letnica se morebiti ne bo dala ugotoviti. Zasedoval sem Prešernovo razmerje do gledališča in do Grillparzerja po Kidričevem Prešernu in našel tole: bržkone ga smemo šteti med obiskovalce gledališča že kot gimnazijca (46). Kot visokošolec je pač v gledališče pogosto hodil, razen morda, ko je bil inštruktor v Klínkwoströmovem zavodu (66). »Tudi v Ljubljani je hodil v gledališče prav tako rad kakor že prej na Dunaju; šel je skoraj vselej« (143). V tem je bil Prešeren podoban Čopu, o čigar veliki navezanosti na gledališče piše Prijatelj v Duševnih profilih (90, 91). Poleg splošne ugotovitve, da so v letih 1814—1821 v Ljubljani uprizarjali tudi Grillparzerja (46), sem zasledil pri Kidriču (154, 155) dve drami tega pesnika, ki so ju v Prešernovem času igrali v Ljubljani: Die Vision (1828/1829) in Die Ahnfrau (1831). Verjetnost, da je Prešeren »z neko pazljivostjo« spremljal med drugim tudi Grillparzerjeva dela, omenja Kidrič na strani 156.

Prešeren je imel še prav poseben vzrok, da se je zelo zanimal za dramatično pesništvo: sam je nameraval napisati tragedijo in se je vsestransko razgledoval po verzih, ki bi bil za slovensko tragedijo najprikladnejši (Kidrič 201).

Končam naj z ugotovitvijo, da ta spis ne more imeti drugega namena, kakor da skuša z nove strani osvetliti nekatera mesta pri Prešernu, ki ga človek nikdar ne more do konca preučiti. Čim bolj se vanj poglobljaš, tem bolj se ti pot kaže naprej.

I.L.D.